

ODGOJNO DJELOVANJE SUVREMENE ŠKOLE: IZAZOVI I MOGUĆNOSTI ZA RELIGIOZNI ODGOJ

Ružica RAZUM, Zagreb

Sažetak

U ovome članku polazi se od problemskih pitanja vezanih uz promjene koje se događaju u školskim odgojno-obrazovnim sustavima u Europi, osobito u Hrvatskoj. Tema odgoja posvuda je aktualna. Mnogi upozoravaju na opću krizu odgoja i vrijednosti na kojima se temelji suvremeno društvo i koja se u velikoj mjeri odražava na krizu odgoja unutar školskog sustava. U prvom dijelu članka, ističući temeljnu ulogu obrazovanja u osobnom i društvenom životu, definiraju se dva temeljna smjera razvoja suvremene škole, koji se naziru u pozadini rasprava o školi u Hrvatskoj. U drugome dijelu formulirana su neka relevantna problemska pitanja koja utječu na odgojnu djelatnost škole. Posebno se naglašava važnost cjelovitog odgoja, osobito odgoja koji promiče duhovni i moralni razvoj. U trećemu se dijelu problematizira pitanje vrijednosti i odgojnih ciljeva suvremene škole. Polazeći od najnovijih hrvatskih dokumenata, predlažu su i elaboriraju neki temeljni odgojni ciljevi. U definiranju tih ciljeva ističu se izazovi i mogućnosti koje ta odgojna djelatnost škole pruža religioznom odgoju.

Ključne riječi: obrazovanje, odgoj, društvo znanja, vrijednosti, odgojni ciljevi, religiozni odgoj.

Uvod

Posljednjih desetljeća većina europskih zemalja razvija i mijenja svoje odgojno-obrazovne sustave. I u Hrvatskoj je u tijeku intenzivan i složen rad na unapređenju kvalitete odgoja i obrazovanja prema sličnim načelima. Jedno od ključnih pitanja tih promjena jest pitanje odgoja i vrijednosti. To pitanje izaziva podosta različitih i nerijetko oprečnih razmišljanja. No, gotovo u svim europskim obrazovnim sustavima povećan je interes za etičku i moralnu perspektivu odgoja i obrazovanja. U posljednjim se godinama i u Hrvatskoj uočava veći interes za jačanjem odgojnog djelovanja škole. Prisutnost vjerskog odgoja i obrazovanja unutar školskog kurikulumu čini se neizostavnom za postizanje temeljnih odgojnih ciljeva koji se predlažu u novijim smjernicama za školsko odgojno-obrazovno djelovanje.

1. Obrazovanje danas: temeljni izazovi i napetosti

Naše je društvo, kao i cijela Europa, u fazi dubokih promjena. Suvremeno društvo na različitim područjima prožeto je dubokim promjenama kojima je sve teže upravljati i kontrolirati ih. Spomenimo samo neka očitovanja promjena koja su nam dobro poznata: globalizacija; sve veća složenost i pluralizam društva; složen svijet medija; duboke promjene u obitelji; znanstveni i tehnološki razvoj; različiti oblici netolerancije, ksenofobije i rasizma; međunarodni ekonomski poredak itd. Svim tim elementima valja pribrojiti kulturalne promjene koje označavaju naše vrijeme, a koje su povezane sa zahtjevima modernizma, postmodernizma i medijalnog društva. Podsjećamo na sljedeće: sekularizacija, prevlast znanstvene racionalnosti, izranjanje subjekta, demokracija, ljudska prava, širenje slabog identiteta i pripadanja, promjene vrijednosti, novo poimanje vremena.¹

Ne samo to: Europa je angažirana u potrazi za vlastitim identitetom, vlastitim korijenima, vlastitim projektom budućega ostvarenja. Nalazimo se pred velikim i dubokim promjenama načina razmišljanja i djelovanja koje Europi otvaraju nova temeljna pitanja glede budućnosti: s kakvom ćemo koncepcijom čovjeka suočiti toliko problematičnu budućnost?² Brojna iskustva i zahtjevi koji zadiru u dostojanstvo ljudske osobe ozbiljno prijete slici čovjeka (kloniranje, eutanazija, pobačaj ...), napušta se cjelokupna moralna povijest čovječanstva.³ Taj širi društveno-kulturni i politički kontekst snažno utječe i na svijet mladih, na njihove vrijednosti, želje, probleme. Mnogi problemi s kojima se suočavaju učitelji u školskome okružju u velikoj su mjeri tek simptomi složenijih promjena koje se događaju u suvremenom svijetu.

1.1. Aktualne promjene školskih sustava

Nema školskog sustava u Europi koji u proteklim godinama nije prošao različite reforme kurikuluma, strategija, formacije učitelja i sl.⁴ Mnoge su promjene uvjetovane potrebom da se udovolji različitim društvenim, kulturnim i profesionalnim zahtjevima. Istodobno, zahvaljujući procesu političkog ujedinjavanja kontinenta, svugdje se uočava trajni napor oko prilagođavanja nacionalnih školskih sustava parametrima definiranim od strane Europske unije i djelovanja drugih međunarodnih ustanova (kao što je Vijeće Europe, UNESCO, OCSE).

---

¹ Usp. E. ALBERICH, *Kateheza danas. Priručnik fundamentalne katehetike*, KSC, Zagreb, 2002., str. 29–30.

² Usp. ISTI, »Verso una nuova Europa. Il problema educativo«, u: C. NANNI (ur.), *Domanda religiosa e educazione ai valori nella nuova Europa*, LAS, Rim, 1993., str. 13.

³ Usp. J. RATZINGER, *Europa. Njezini sadašnji i budući temelji*, Verbum, Split, 2005., str. 31.

⁴ Za osnovnu informaciju o tome dovoljno je vidjeti službene stranice Europske unije posvećene školi: <http://europa.eu/int/>; www.eurydice.int.

Svi ti čimbenici pridonose redefiniranju ciljeva školskoga odgojno-obrazovnog djelovanja i reorganizaciji samih načina/modela poučavanja/učenja. Pridonose definiranju nove *paideie* za čovjeka i društvo sutrašnjice.

I u Hrvatskoj postoje brojne inicijative s obzirom na promjene školskoga odgojno-obrazovnog sustava. Spomenimo tek HNOS koji je izrađen kao osnova za promjene u programiranju i načinu rada u osnovnom školstvu.⁵ HNOS ima višestruku namjenu. Prema *Vodiču*, ciljevi su HNOS-a sljedeći: »rasterećenje učenika smanjivanjem udjela enciklopedijskih sadržaja usmjerenih prema zapamćivanju i reproduciranju; nastava utemeljena na procesu poučavanja umjesto isključivo na predavanju/izlaganju; poučavanje usmjereno prema učeniku, uvažavajući učenikove sposobnosti i naravne sklonosti; uvođenje učenika u istraživački usmjerenu nastavu; stjecanje trajnih i uporabljivih znanja; stjecanje sposobnosti i umijeća; razvijanje sposobnosti za rješavanje problema i donošenje odluka; razvijanje poduzetničkog duha; osposobljavanje za cjeloživotno učenje; jačanje odgojne uloge škole; jačanje suradnje škole i lokalne zajednice; stjecanje socijalnih i moralnih navika i sposobnosti«⁶. S primjenom HNOS-a u svim osnovnim školama započelo se u školskoj 2006./2007. godini.⁷ U izradi je nacionalni kurikulum za predškolski odgoj, opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje. Vijeće za nacionalni kurikulum donijelo je ove godine (2007.) *Strategiju za izradbu i razvoj nacionalnog kurikuluma za predškolski odgoj, opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje*.⁸

Temeljno se pitanje promjena školskog sustava odnosi na svrhu i zadaće suvremenog odgoja i obrazovanja. Isticanje općeg cilja odgoja i obrazovanja zapravo je iskazivanje cjelokupne mudrosti o tome što društvo u cjelini očekuje od svog sustava školstva. Koje su to dakle vrijednosti koje čine filozofiju našega od-

⁵ O HNOS-u vidi više u: MINISTARSTVO ZNANOSTI, OBRAZOVANJA I ŠPORTA, *Vodič kroz Hrvatski nacionalni obrazovni standard*, Zagreb, 2005.; www.mzos.hr; R. RAZUM, »HNOS i vjeronauk«, u: *Kateheza*, 28 (2006.), br. 3, str. 221–234; cijeli 1. broj *Lađe* posvećen je temi *HNOS i vjeronauk*, vidi: *Lađa*, 1 (2006.), br. 1. O temeljnim smjernicama za provedu promjena u sustavu odgoja i obrazovanja vidi: MINISTARSTVO ZNANOSTI, OBRAZOVANJA I ŠPORTA RH, *Plan razvoja sustava odgoja i obrazovanja 2005. – 2010.*, Zagreb, 2005.

⁶ MINISTARSTVO ZNANOSTI, OBRAZOVANJA I ŠPORTA, *Vodič kroz Hrvatski nacionalni obrazovni standard*, str. 12.

⁷ Tijekom šk. godine 2005./2006. HNOS se eksperimentalno provodio u 5% osnovnih škola u Hrvatskoj (ukupno 49 škola). Od školske godine 2006./2007. sve osnovne škole rade prema novom nastavnom planu i programu izrađenom prema elementima HNOS-a u koji su inkorporirani rezultati i iskustva njegove jednogodišnje eksperimentalne provedbe. Vidi: MINISTARSTVO ZNANOSTI, OBRAZOVANJA I ŠPORTA RH, *Nastavni plan i program za osnovnu školu*, Zagreb, 2006.

⁸ RH MZOŠ VIJEĆE ZA NACIONALNI KURIKULUM, *Strategija za izradbu i razvoj nacionalnoga kurikuluma za predškolski odgoj, opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje*, Zagreb, 2007. (nadalje *Strategija*).

gojno-obrazovnog sustava, odnosno koje ocrtavaju sliku čovjeka kakvog želimo odgojiti? Pitanje o čovjeku, naime, ključno je pitanje svih odgojno-obrazovnih ciljeva, sadržaja, metoda i obrazovnih reformi. Bez odgovora na to pitanje, nastaju jednostrane koncepcije obrazovanja i reformi.⁹

1.2. Različiti smjerovi razvoja suvremene škole

Danas se mogu identificirati različiti smjerovi razvoja suvremene škole. Neka budu spomenuta samo dva, ona koja se naziru u pozadini rasprava o školi u Hrvatskoj, i u kojima se ocrtavaju dvije strane medalje koju nazivamo globalizacija.¹⁰

U suvremenoj se Europi velika važnost pridaje obrazovanju odnosno znanju. Znanje se smatra temeljnim uvjetom razvoja društva. To se znanje, međutim, usko povezuje s razvojem znanosti i tehničko-tehnološkim razvojem društva. Znanje se promatra kao ključ za konkurentnost, osobito konkurentnost radne snage, bogatstvo i uspjeh gospodarstva. Čini se da obrazovne strategije koje danas imaju prednost u samoj Europskoj uniji sve više okreću školu prema promicanju funkcionalnih ciljeva unutar jednog kompetitivnog modela gledanja na čovjeka i na društvo. Spomenimo tako da je *Lisabonska deklaracija* utvrdila strateški cilj kojim se želi ostvariti da Europska unija do 2010. postane »najdinamičnije i najkonkurentnije gospodarstvo svijeta, sposobno za održiv razvoj, temeljeno na znanju, sposobno ponuditi brojnija i bolja radna mjesta te u kojem vlada socijalna kohezija i okoliš je očuvan«¹¹. Obrazovanje se sve više povezuje osobito sa svijetom rada. Model škole koji promiče takve obrazovne strategije polazi od jasnih zahtjeva da sve što škola radi treba biti u funkciji jačanja kompetitivne snage države i njezina gospodarstva na globalnome međunarodnom tržištu. Takva škola sve više postaje ustanova za karijeru.

Drugi model, možemo ga nazvati humanističko-solidarističkim, shvaća školu kao mjesto pomoći razvoju pojedinca u njegovu samoostvarenju te u razvoju humanih odnosa. Riječ je o modelu škole koji odbacuje instrumentalizirano shvaćanje obrazovanja, kao procesa usmjerenog na postizanje gospodarskih ciljeva, i promiče obrazovanje kao proces koji ističe razvitak potpune osobe.¹²

---

⁹ Usp. S. LELAS, »Filozofija, znanost i obrazovanje«, cit. u: T. MATULIĆ, »Prevladavanje sukoba između znanja i odgoja«, u: M. POLIĆ (ur.), *Filozofija i odgoj u suvremenom društvu*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 2006., str. 197–231, ovdje 208–209.

¹⁰ Usp. C. NANNI, »Globalizzazione e educazione«, u: *Orientamenti pedagogici*, 49 (2002.), br. 294, str. 991–1003.

¹¹ *Lisabonska deklaracija* usvojena je na sastanku Europskog vijeća u ožujku 2000. godine. Usp. <http://www.entereurope.hr/news.aspx?newsID=53&pageID=141>.

¹² Vidi, na primjer: J. DELORS, *Učenje. Blago u nama*. Izvješće UNESCO-u Međunarodnog povjerenstva za razvoj obrazovanja za 21. stoljeće, Educa, Zagreb, 1998.; H. von HENTIG, *Humana škola. Škola mišljena na nov način*, Educa, Zagreb, 1997.

Ako smatramo da je potrebno usko povezati školu, tržište rada, produktivnost i učinkovitost imat ćemo tip škole različit od onoga koji naglasak stavlja na međuovisnost i potrebu za solidarnošću, prava svih za obrazovanjem, vrijednost osobe prije svega i kvalitetan život. Ta dva modela sadrže mnoga odgojna proturječja. Spomenimo samo neka: trebamo li razmišljati ponajprije o školi znanja ili o školi koja promiče socijalizaciju za novo pluralno građanstvo? Trebamo li promicati školu kompetencija (*know-how* znanje) ili je potrebno više razmišljati o cjelovitom odgoju i obrazovanju? Želimo li stvoriti kvalitetnu školu koja ponajprije promiče učinkovitost i školski uspjeh ili školu koja se zalaže za jednakost i iste odgojne mogućnosti za sve, prema mogućnostima i potrebama svakoga? Želimo li učenike koji će biti dobro informatički opismenjeni ili one koji će razvijati dobre međusobne odnose?¹³ Očito je da je nemoguće odlučiti se za jedan ili drugi model. Čini se da danas sve više prevladava gospodarsko-kompetitivni model. Logika tržišnog gospodarstva snažno utječe i na školski sustav. No, potrebno je naporno tražiti, gdje god je to moguće, odnos »i-i«, iako nam na prvi pogled izgleda da je zbog snažno naglašenih odgojnih proturječja jedini mogući odnos »ili-ili«.¹⁴

Možemo zaključiti da promjene hrvatskoga školstva imaju dvije temeljne zadaće, jednako složene i zahtjevne. Prva je zadaća usustaviti školstvo koje će prema svim odrednicama biti prilagođeno za cjelovit odgoj i obrazovanje mladog naraštaja u modernom, demokratskom, poduzetničkom i pluralnom društvu 21. stoljeća, koje promiče vrijednosti svake osobe prije svega i kvalitetan život i koje ne odstupa od temeljnih moralnih i ljudskih vrijednosti. Druga je zadaća ostvariti takva znanja i kompetencije koje će hrvatskom društvu i gospodarstvu te svakom pojedincu dati što bolje mogućnosti na globalnom međunarodnom tržištu.¹⁵

1.3. »Društvo znanja«

Danas sva međunarodna tijela govore o novom vremenu znanja, o »društvu koje uči«, »društvu znanja«, upozoravajući kako je došlo vrijeme »obrazovnog društva«. Sve se više ističe važnost znanja kao glavnoga razvojnog resursa u 21. stoljeću.¹⁶ Pod pojmom znanja misli se najčešće na prirodoznanstvena i tehnička

¹³ Zanimljivo je razmišljanje H. von Hentiga: »Možemo zamisliti da će računala, kao i drugi novi mediji, znatno povećati 'glad za osobom', za neposrednim odnosima među ljudima, ali i za fizičkim, osjetilnim i moralnim iskustvom. Jednog ćemo dana možda slaviti osobu učitelja kao značajni didaktički izum«; H. von HENTIG, *Humana škola*, str. 67.

¹⁴ Usp. C. NANNI, »Globalizzazione e educazione«, str. 3–4.

¹⁵ Usp. A. MIJATOVIĆ, *Obrazovna revolucija i promjene hrvatskog školstva*, Hrvatski zemljopis, Zagreb, 2002., str. 62; *Strategija*, str. 11–12.

¹⁶ Usp. HRVATSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI, *Deklaracija o znanju – Hrvatska temeljena na znanju i primjeni znanja*, 2004., <http://www.hazu.hr/Deklaracija.pdf>; J. DE-LORS, *Učenje. Blago u nama*.

znanja te na znanja koja se usko povezuje s privredom, poslovanjem i pravom, potrebnim gospodarskim napretkom i međunarodnim nadmetanjem. U našem stoljeću takvo će znanje sve više postajati presudnim čimbenikom prevlasti u znanosti, tehnologijama, informacijskoj tehnici i gospodarstvu. Mnogi smatraju da će pokretačka snaga gospodarstva u našem tisućljeću biti industrije znanja. R. Reich ističe kako će najveći kapital svake nacije biti znanje i ideje njezinih građana. Tvrdi da je stvarni izazov za neku zemlju »kako povećati potencijalnu vrijednost onoga što njezini građani mogu pridonijeti globalnoj ekonomiji, povećanjem njihovih znanja i sposobnosti te unapređenjem načina na koje će se ta znanja i sposobnosti povezati sa svjetskim tržištima«¹⁷.

Čini se da moderno društvo precjenjuje nadmoć znanstvenoga odnosno prirodoznanstvenog i tehničkog znanja. Gotovo da se precjenjivanjem znanja žele nadomjestiti brojni problemi s kojima se susreće suvremeni čovjek i ljudska zajednica. Pretežita usmjerenost na poboljšanje kvalitete života i podizanje materijalnog blagostanja zanemaruje zadovoljenje nužnih duhovnih i moralnih potreba čovjeka. Znanje, naime, samo po sebi, ne mora nužno utjecati na vrijednosni sustav i ponašanje pojedinca. Znanje se danas, osobito pod snažnim utjecajem računala, sve više izjednačava s »informacijom«, znanje se sve više kvantificira. Sve se manje povezuje s razmišljanjem i razumijevanjem, s moralnim vrijednostima. Takvo pak znanje, koje nije povezano, promeditirano i interiorizirano, više nije nešto što može mijenjati osobu i okolinu.¹⁸

Cilj obrazovanja definiran kao »unapređenje gospodarstva i društva temeljenih na znanju«¹⁹ zahtijeva ozbiljna kritička promišljanja. Nije upitna potreba da se djecu mora pripremiti za život u novom, na znanju utemeljenom i tehnološki pokretanom gospodarstvu. Ipak, potrebno je voditi računa o nekontroliranom razvoju tehnologije koja stvara kulturu bez moralnog temelja. Tehnologija može biti i prijatelj i neprijatelj ljudskog roda. Njezini darovi nisu bez cijene: »Ona stvara kulturu bez moralnog temelja te podriva određene mentalne procese i društvene odnose koji čine ljudski život vrijednim.«²⁰ U svijetu koji obiluje lošim vijestima postojeći oblik obrazovanja, uglavnom kvantitativni, neće pomoći smanjiti broj loših, a povećati broj dobrih vijesti. Današnji sustav obrazovanja stavlja naglasak na usvajanje znanja nauštrb drugih tipova učenja. Nužno je stoga osmisliti obrazovanje na sveobuhvatniji način. Znanje tipa *znati činiti*, a osobito *znati biti*

---

¹⁷ R. REICH, *Work of Nations*, cit. u: L. STOLL – D. FINK, *Mijenjajmo naše škole. Kako unaprijediti djelotvornost i kvalitetu škola*, Educa, Zagreb, 2000., str. 21.

¹⁸ Usp. H. von HENTIG, *Humana škola*, str. 41–44.

¹⁹ MINISTARSTVO ZNANOSTI, OBRAZOVANJA I ŠPORTA, *Vodič kroz Hrvatski nacionalni obrazovni standard*, str. 6.

²⁰ N. POSTMAN, *Technopoly: the surrender of culture to technology*, cit. u: L. STOLL – D. FINK, *Mijenjajmo naše škole*, str. 173.

te znati živjeti zajedno – kako ističe *Izješće UNESCO-va međunarodnog povjerenstva* – nedovoljno se ciljano promiče unutar našega školskoga sustava.²¹ To se uglavnom prepušta slučaju ili se pak jednostavno pretpostavlja da će se ti ciljevi/vrijednosti razviti kao logična posljedica usvojena znanja. Poznato je, međutim, iz konkretnog iskustva kako *znati* još uvijek ne znači i ponašati se u skladu s tim znanjem.

2. Potvrđivanje odgojne zadaće škole

Problem odnosa dviju temeljnih komponenti nastavnog procesa, *odgoja* i *obrazovanja*, nije moguće zanemariti i pretpostaviti da su one, kao i njihov odnos, poznate, riješene ili uglavnom jasne odrednice nastavnoga procesa. U suvremenim razmišljanjima o školi, osobito u razmišljanjima praktičara, često se ističe problem odgoja kao jednog od najvažnijih i najtežih zadataka s kojima se učitelji svakodnevno suočavaju. Istodobno, u školama se sve više potiskuje odgojni aspekt na račun obrazovnog.²² Istina je da se mnogi nastavnici trude u svojem radu odgojno djelovati na djecu i mlade, međutim diktat prenatrpanih nastavnih programa kao i golem nedostatak jasnoće oko odgojnih ciljeva naše škole ne daje im dovoljno mogućnosti i usmjerenja za sustavno i usuglašeno odgojno djelovanje.²³

Pod odgojnim djelovanjem škole ne misli se na usputne pozitivne učinke obrazovnoga djelovanja nego na osmišljen dio svakodnevnog djelovanja radi socijalizacije, usvajanja pozitivnih stavova, općih moralnih i demokratskih vrijednosti. Odgoj, shvaćen kao pomoć pojedincu i zajednici za razvoj temeljnih stavova/sposobnosti važnih za dostojanstven razvoj i život za sve i svakoga, kao što su savjest, sloboda, istinoljubivost, odgovornost, solidarnost, ne može ostvariti svoje ciljeve u nekom kratkoročnom razdoblju. Odgoj djeluje na mentalitet. Ne može stoga imati izravne i neposredne učinke, odmah uočljive i lako mjerljive.

Neki smatraju da bi škola trebala biti samo obrazovna ustanova koja bi se trebala ograničiti isključivo na »intelektualnu formaciju utemeljenu na kompetentnom stjecanju općih aspekata znanja i kulture«²⁴. Stav prema kojem bi škola u odgojnome (vrijednosnome) smislu trebala biti neutralna neprihvatljiv je iz više

²¹ Usp. J. DELORS, *Učenje. Blago u nama*, str. 95–108.

²² O različitosti i komplementarnom odnosu odgoja i obrazovanja, te osobito o potrebi vrijednosno usmjerene škole vidi u: A. PAVLOVIĆ, *Putovima vjerskoga odgoja. Obitelj, škola, župna zajednica*, Crkva na kamenu, Mostar, 2005., str. 226–228.

²³ Jedan je od prvotnih ciljeva HNOS-a rasterećenje gradiva svih školskih predmeta. HNOS, također, nastoji osnažiti odgojno djelovanje škole. Budući da je šk. god. 2007./2008. tek druga godina provedbe HNOS-a, teško je sada govoriti o rezultatima tog projekta.

²⁴ Više o tome vidi u: A. HOBLAJ, »Vrijednosno usmjereni odgoj u vrijednosno usmjerenoj školi«, u: M. POLIĆ (ur.), *Filozofija i odgoj u suvremenom društvu*, str. 95–122, ovdje 113.

razloga. Ponajprije, škola u Hrvatskoj još je uvijek odgojno-obrazovna ustanova, dakle zbog vjernosti vlastitome identitetu izraženom i u njezinome imenu ona se ne može odreći odgojne uloge. Drugo, ne postoji obrazovanje koje bi u vrijednosnom smislu bilo neutralno. Nemoguće je ostvariti odgojnu neutralnost škole jer su odgojne vrijednosti, barem na razini skrivenog kurikulumu, uvijek na neki način prisutne.²⁵ Inzistirajući na neutralnosti, nju međutim možemo uzdići na razinu svjetonazora/ideologije. Potreba odgojne aktivnosti, uostalom, proizlazi iz same prirodne nužde čovjeka. Ljudskom je biću od rođenja, da bi se moglo razviti i naučiti živjeti na specifično ljudski način, tj. na način koji odgovara njegovu ljudskom dostojanstvu, potrebna pomoć sa strane. Odgojnom djelatnošću odgojitelj odgajaniku, uvažavajući njegove potrebe, mogućnosti i zahtjeve, pomaže usvajati ispravne i poželjne vrijednosti koje oblikuju identitet i osobnost odgajanika.²⁶ Nadalje, u nedostatku jasno definiranih vrijednosti postoji realna opasnost da škola postane poligon za provođenje skrivenih vrijednosnih kurikulumu promoviranih od strane različitih političkih, gospodarskih ili drugih interesnih skupina kojima neće na prvome mjestu biti dobro učenika.

Odgojna pitanja u modernom svijetu sve više postaju pitanja života i smrti. Dovoljno je sjetiti se negativne statistike koja je sve prisutnija. Nitko više ne osporava problem moralne krize. Navode se brojne činjenice i primjeri, ali uglavnom ništa se ne poduzima. Čak ne postoji ni ozbiljan razgovor o toj problematici. Dapače, uočava se stanoviti strah i bijeg. Cjeloviti odgoj cjelovito se bavi čovjekom, njegovim svijetom, njegovim današnjim problemima, onima materijalne i onima duhovne naravi.²⁷ Zanimljiva je izjava predsjednika Njemačke udruge filologa koji priznaje: »Odgojna zadaća škole danas ima novu i posebnu kvalitetu. Na svim razinama i u svim nastavnim predmetima škola mora danas naći i vremena i prostora za rasprave o osjećajima, razmišljanjima i raspoloženjima učenika, mora ih proraditi i analizirati. Dugoročno gledano, ova odgojna vrijednost vrijedi više nego nužno ispunjenje kognitivnih ciljeva učenja.«²⁸

2.1. Kriza odgojnih ustanova

Tradicionalne ustanove odgoja i obrazovanja, kao što su obitelj, škola i Crkva, imaju sve manje stvarnoga utjecaja na djecu i mlade. Nalazimo se pred po-

---

²⁵ Isto, str. 113.

²⁶ Usp. T. MATULIĆ, »Prevladavanje sukoba između znanja i odgoja«, str. 210.

²⁷ To je jasno naznačeno i u *Zakonu o osnovnom školstvu* u čl. 2 (2): »Škola je dužna osigurati kontinuirani razvoj učenika kao duhovnog, tjelesnog, moralnog, intelektualnog i društvenog bića u skladu s njegovim sposobnostima i sklonostima«; *Zakon o osnovnom školstvu* (NN 59/90., 26/93., 27/93., 29/94., 7/96., 59/01., 76/05.).

²⁸ *Die Höhere Schule*, 7–8 (1993.), u: H. von HENTIG, *Humana škola*, str. 210.

sebnim slučajem opće krize, krize procesa odgojne socijalizacije općenito. Kod odraslih primjećujemo veliku prazninu odgojne odlučnosti i djelotvornosti. Mehanizmi prenošenja vrednota u tradicionalnim odgojnim posredništvima gube svoju rječitost i učinkovitost. Sve veću važnost i utjecaj ima kultura pojedine sredine i sredstva društvene komunikacije.²⁹ Televizija, novine i film vrlo učinkovito daju gotove stavove, odluke, vrijednosti, sudove. Na taj način čovjeka otuđuju od njega samoga.³⁰ Nikome u pedagogiji, politici ili školi nije dovoljno jasno kakve sve posljedice programa koji djeca redovito prate na televiziji (nasilje, pornografija, »bigbrotherovska« vrijeđanja ljudskoga razuma i dobrog ukusa ...) proizlaze u odnosu na razvoj pojedinca. Mogu li se takve negativne posljedice prešutjeti ili je potrebno neodgodivo poduzeti barem osnovne mjere za zaštitu djece i mladeži kao što se čini u većini razvijenih zemalja?

Postoje brojni »odgojitelji« koji pokušavaju utjecati na mlade. Sve donedavno bile su temeljne tri odgojne ustanove: obitelj, škola, župa.³¹ Te tri ustanove koristile su se zajedničkim jezikom jer su imale zajedničke vrijednosti: posljedično tomu, mlada osoba mogla je imati jasno usmjerenje kod organiziranja vlastitoga života. Danas su se te ustanove umnožile i nisu jedinstvene u vrijednostima koje promiču: škola, sportsko društvo, internet, društvo subotnje večeri, svaki učitelj postaje jedan »odgojni« glas; u kući svaki televizijski ili radijski program ima vlastitu filozofiju; sve veću ulogu imaju i računala i sl.³² Možda se ponekad olako optužuje školu zbog odgojno-obrazovnih propusta. Skloni smo precijeniti važnost onoga što piše ili ne piše u školskim udžbenicima. Pritom se zaboravlja ili namjerno prešućuje utjecaj drugih čimbenika s kojima djeca dolaze u dodir, osobito utjecaj televizije i računala.

Sve se više kao ideal nameće idol lažne slobode i uživalačkog mentaliteta koji ponajprije traži osjetilni užitak i ostvarivanje sebičnih interesa. Takvi »uzori«, svestrano i velikodušno promicani u javnim medijima, svojom bučnom i agresivnom prisutnošću čine to da nemoralno postaje sve više »normalno«, a moralno izrazom nazadnjačkoga mentaliteta. Nasuprot mnogobrojnim (ne)odgojnim glasovima mlada je osoba danas dezorijentirana. Uz sve naglašeniju globalizaciju

²⁹ Usp. E. ALBERICH, *Kateheza danas*, str. 26.

³⁰ Usp. M. UZELAC, »Obrazovanje usmjereno karijeri i obrazovanje usmjereno osobi«, u: M. MATIJEVIĆ – M. PRANJIC – V. PREVIŠIĆ (ur.), *Pluralizam u odgoju i školstvu*, KSC, Zagreb, 1994., str. 54–60, ovdje 55.

³¹ O temi obitelji, škole i župne zajednice kao tri međusobno povezana mjesta cjelovitoga općeljudskog i vjerskog odgoja djece i mladeži vidi u knjizi: A. PAVLOVIĆ, *Putovima vjerskoga odgoja. Obitelj, škola, župna zajednica*.

³² Zanimljivo je razmišljanje H. von Hentiga koji ističe kako »najmoćniji odgojitelj naše djece nije televizija, nije svijet konzumizma i oni koji navode na taj put, nisu ideologije, niti ravnodušnost koja seže od športa do diska nego su to životne laži odraslih«, H. von HENTIG, *Humana škola*, str. 20.

sve je očitija globalna dezorijentiranost kao posljedica gubljenja tradicionalnih vrijednosti.³³ Mlada se osoba nalazi pred teškom dilemom: koga poslušati? Nije-dan pogled na svijet više nije općeprihvaćen; pojedinac može sve manje računati na unaprijed određene modele ponašanja i razmišljanja koji bi bili prihvaćeni od većine: prisiljen je birati. A svaki izbor uključuje i odgovornost. Ta činjenica može izazvati tjeskobu i strah pred mogućnošću pogrešnoga izbora. Uz izbor je, zapravo, vezana odgovornost za vlastitu budućnost, za sam život. To vjerojatno pridonosi tomu da su današnji mladi, iako izvana izgledaju snažni, u stvarnosti iznimno osjetljivi i ranjivi stoga što su iznutra rascijepani.³⁴

Pravilno i nepravilno, istinito i lažno, dobro i zlo više nisu rezultat sučeljavanja s objektivnim normama, ne proizlaze iz svijesti prijanjanja ili kršenja određenoga zakona već su plod neke osobne odluke, najčešće spontane. U suvremenom se društvu sve više umanjuje pojam razuma. Razumno bi bilo samo ono što se može provjeriti pokusom. J. Ratzinger ističe kako »čitavo područje morala i religije na taj način izlazi iz područja općega razuma i ponovno ulazi u područje onoga što je 'subjektivno'. Religija i moral više ne pripadaju razumu. Ne postoji više nikakvo 'objektivno', opće mjerilo morala. (...) Na području morala traže se opća pravila. Dobro kao takvo više ne postoji. Dobro je tek 'ono što je bolje od'. Međutim, ako je tome tako, onda ne postoji ni nešto što je u sebi uvijek zlo. Dobro i zlo ovise dakle o procjeni posljedica.«³⁵

Unutar takve vizije života sve je teže odrediti čvrsta referentna uporišta za odgojno djelovanje. Relativizam se nameće kao jedino prihvatljivo rješenje. Sve je bljeđa granica između dobrog i lošega, između prihvatljivoga i neprihvatljivoga. Sve je dopušteno osim jasnih granica. Sve su istine prihvatljive osim one apsolutne. Svatko se osjeća slobodnim suditi o najvećim stvarnostima egzistencije: o ljubavi, životu, smrti, smislu života. Mladi se sve kritičnije ponašaju prema tradicionalnim odgojnim institucijama i vrijednostima koje one posreduju te se sve manje s njima poistovjećuju. Jasno je uočljiva određena selektivnost u prihvaćanju temeljnih vrijednosti; istine se prihvaćaju na temelju vlastite prosudbe ili želja.

Jaz između generacija valjda nikada prije nije bio toliko velik kao što je danas. Roditelji i djeca sve teže nalaze zajedničke teme; gotovo da i ne govore više istim jezikom. Brze promjene suvremenoga društva smanjile su ulogu obitelji u odgoju djece. Zbog velike užurbanosti emotivne su veze postale površnije,

---

³³ Usp. PETI SVJETSKI SABOR HRVATSKE MLADEŽI, »Mladi zaslužuju više« (ur. D. Gašparović), u: *Glas Koncila*, 38 (1999.), br. 29 (1309), str. 8.

³⁴ Više o profilu mladih danas vidi: V. MANDARIĆ, »Profil mladih danas«, u: *Kateheza*, 21 (1999.), br. 1, str. 32–44; I. PAŽIN, Početak tisućljeća – kraj odgoja?, u: *Dijete i društvo*, 8 (2006.), br 2, str. 491–504, ovdje 497–498.

³⁵ J. RATZINGER, *Europa. Njezini sadašnji i budući temelji*, str. 92–93.

članovi obitelji sve manje vremena borave zajedno kod kuće. Roditelji sve manje odgajaju svoju djecu.³⁶ Svaki učitelj/odgojitelj zna da se iza gotovo svakoga djeteta/mladića/djevojke u poteškoćama odrastanja nalazi situacija nedostatka ili siromaštva uloge roditelja.

U kontekstu govora o krizi tradicionalnih odgojnih ustanova svakako valja spomenuti i krizu (ili poteškoće) suvremene škole. Suvremena je škola postala mjesto na kojemu djeca i mladi provode jako puno vremena. Istodobno, to su mjesta koja im nisu previše omiljena. Kao takva, škola teže postiže zacrtane ciljeve. Čovjeka se, naime, teško može odgajati i obrazovati protiv njegove volje. A sadašnju školu mnogi naši učenici, barem kada su u pitanju učenici viših razreda osnovne škole te srednjih škola, doživljavaju teretom, dosadnom i slabo povezanom sa životom. Škola u većini slučajeva kod učenika ne uspijeva usaditi ili produbiti želju za učenjem i užitak u njemu te nedovoljno priprema djecu za život. Sadašnja škola – s tradicionalnim načinom poučavanja, prenatrpanim programima, gomilanjem materijalnoga znanja, precjenjivanjem uspjeha (u takvoj školi za mnoge učenike proći na testu postalo je važnije od učenja), zanemarivanjem konkretnih problema učenika, prevlasti riječi nad iskustvom,³⁷ nepostojanjem kvalitetne stručne službe, slabe suradnje s roditeljima, nepostojanjem timskoga rada nastavnika, odgojem u kojemu glavnu riječ imaju prava na štetu odgovornosti i dužnosti – čini mnoge propuste.

Možda se previše traži od učitelja kad se očekuje da nadomjesti nedostatke drugih ustanova odgovornih za odgoj djece i mladih. Zahtjevi koji se stavljaju pred učitelje prilično su veliki i to u vrijeme kada vanjski svijet, osobito putem medija, sve više oduzima prostor odgojno-obrazovnom djelovanju škole.³⁸ Zbog očekivanja koja obrazovanje stvara te zbog kritika koje se, često neopravdano, upućuju na račun učitelja, oni se osjećaju izolirano i frustrirano. Ne želeći oduzimati odgovornost učiteljima, koji su u velikoj mjeri odgovorni za odgojno-obrazovne uspjehe i neuspjehe, ipak valja reći da je za probleme u školi ponajprije kriv sustav, a ne učitelji: »Za neuspjeh nikad nisu krivi radnici.«³⁹ Kriv je sustav, međutim, obrazovanje mogu izmijeniti jedino učitelji.

2.2. Interakcija između društva i škole

U definiranju ciljeva odgojno-obrazovne djelatnosti ne možemo apstrahirati analizu svijeta u kojemu živimo, osobito njegove negativne aspekte. Između

³⁶ Usp. M. SZENTMÁRTONI, *Svijet mladih*. Psihološke studije, FTI, Zagreb, 1988., str. 29–30.

³⁷ »Netko je rekao da su škole mjesta kamo učenici odlaze gledati kako odrasli rade«; L. STOLL – D. FINK, *Mijenjajmo naše škole*, str. 177.

³⁸ Usp. J. DELORS, *Učenje. Blago u nama*, str. 30.

³⁹ W. GLASSER, *Nastavnik u kvalitetnoj školi*, Educa, Zagreb, 1999., str. 21.

društva i škole postoji složen odnos interakcije: društvo utječe na školu, škola na društvo. Budući da odgojno-obrazovni sustav nije izolirano područje i djelatnost, valja voditi računa o »slabim točkama« koje proizlaze iz društva i svijeta u kojemu živimo. Škola je, naime, sastavni dio društvene sredine, u njoj i na njoj reflektiraju se zbivanja u društvu i utječu na njezino funkcioniranje.

Dvadeseto je stoljeće bilo stoljeće velikog gospodarskog i društvenog napretka, velikih izvanrednih znanstvenih otkrića. Istodobno, to je bilo stoljeće »krika i bijesa«. Može se reći da je napredak općenito donio razočaranje.⁴⁰ Spomenimo samo neke razloge toga razočaranja: rastuća nezaposlenost, trajna i sve veća nejednakost u stopama razvitka u cijelome svijetu, glad milijuna djece i odraslih, nove bolesti, prijetnje prirodnom okolišu, ratovi, manipulacije. Unatoč završetku hladnoga rata, česte su napetosti i sukobi između zemalja te etničkih i drugih skupina. Gospodarski razvitak koji zanemaruje tradicionalne vrijednosti rezultira neprihvatljivim plodovima: moralnom krizom te širenjem nasilja i zločina; raspadom obiteljskog života; otuđenošću, sukobima zbog nacionalnih i rasističkih predrasuda i neprihvatanja; nesolidarnošću, velikim nejednakostima i sl.

Školi se priznaje temeljna uloga u promicanju mira, slobode i društvene pravde. Odgojno-obrazovno djelovanje ima temeljnu ulogu u osobnom i društvenom razvitku. Istina je da to djelovanje ne možemo smatrati čudotvornim lijekom koji će otvoriti vrata u jedan savršeni svijet. Ipak, odgojno-obrazovno djelovanje možemo smatrati najvažnijim raspoloživim sredstvom za poticanje skladnijeg i pravednijeg ljudskog razvitka, a time i »za smanjenje gladi, siromaštva, izvlaštenosti, neznanja, ugnjetavanja i rata«⁴¹.

3. Vrijednosti i odgojni ciljevi u suvremenoj školi

Za koje vrijednosti želimo odgajati današnju djecu i mlade? Unatoč očitom krizi i slabljenju vjerodostojnosti tradicionalnih vrijednosti, kao i različitim koncepcijama odgojno-obrazovnih sustava danas prisutnih u suvremenom društvu, potreba za odgojem i vrijednostima osjeća se u svim europskim školskim sustavima. Na početku 21. stoljeća i hrvatska se odgojno-obrazovna politika suočava s napetostima koje postoje u svim suvremenim društvima: lokalno je i nacionalno nasuprot globalnom i svjetskom, tradicija nasuprot modernosti, kratkoročno nasuprot dugoročnom, konkurencija i natjecateljski duh nasuprot postizanju jednakosti i solidarnosti, ubrzano povećanje spoznaja nasuprot ljudskim sposobnostima usvajanja, duhovno je nerijetko nasuprot materijalnom.⁴² Sve se više osjećaju i napetosti između tržišnoga gospodarstva i njegova društvenog okruženja.

---

⁴⁰ J. DELORS, *Učenje. Blago u nama*, str. 15.

⁴¹ *Isto*, str. 13.

⁴² *Usp. isto*, str. 16–18.

U gotovo svim obrazovnim sustavima uočava se povećan interes za etičku i moralnu perspektivu odgoja i obrazovanja. Vrijednosti se u okviru nacionalnog kurikuluma obično izriču općim ciljevima dugoročne naravi. Takvi su, na primjer, demokratske vrijednosti, ljudsko dostojanstvo, pravednost, kulturni i nacionalni duh, domoljublje, znanje, sloboda, mir.⁴³ Vrijednosti na kojima se temelji odgojna i socijalizirajuća uloga hrvatske škole valja sagledavati kao nove povijesne mogućnosti našega nacionalnog, kulturnog i duhovnog identiteta unutar složenih globalizacijskih procesa. Pitanje identiteta i vrijednosti, naime, u aktualnim integracijskim i globalizacijskim procesima postaje sve hitnije, ozbiljnije i sudbonosnije. U *Strategiji* se ističe da je »potreba i obveza usmjeriti odgoj i obrazovanje djece i mladih na one vrijednosti koje osiguravaju očuvanje nacionalne baštine, lokalnog i regionalnog kulturnog naslijeđa, afirmiranje povijesno-kulturnih stečevina u vlastitom životnom okruženju« te da »ovaj odgojno-obrazovni cilj pretpostavlja koncept sustavnog osposobljavanja djece i mladih kako bi stekli osjetljivost za druge i za svoju okolinu, za širi kontekst življenja koji obilježava pluralizam kultura i religija, višejezičnost, raznolikost moralnih vrijednosti, a zahtijeva i kompetencije za suživot i međusobno razumijevanje«.⁴⁴

Vrijednosti nacionalnog kurikuluma konzistentne su vrijednosti koje se nastoje ostvarivati na svim razinama odgoja i obrazovanja. Pogrešno je očekivati da odgovornost za moralne ciljeve imaju samo neki predmeti kao što su, na primjer, vjeronauk i etika. Vrijednosti i ciljevi nacionalnog kurikuluma zajednički su svima te je i odgovornost za ostvarivanje tih ciljeva zajednička.⁴⁵ Polazeći od vrijednosti definiranih u *Strategiji*, izdvojimo neke vrijednosti/ciljeve/zadace koje je pozvana ostvarivati suvremena hrvatska škola. Ističemo osobito one za čije je ostvarenje neizostavan doprinos vjeronauka u školi.

3.1. Promicanje međusobnog poznavanja, uvažavanja i dijaloga

Jedno od gorućih odgojno-obrazovnih pitanja, koje je snažno isplivalo na površinu s početkom trećega tisućljeća, odnosi se na interkulturalni odgoj i obrazovanje. Interkulturalizam, koji je kao koncept političkog i filozofskog pokreta oblikovan u Vijeću Europe početkom sedamdesetih godina 20. stoljeća, danas je potaknut velikim migracijama na europskom tlu, kontaktima s drugim kulturama, razvojem komunikacijskih tehnologija i gospodarskom globalizaci-

⁴³ Usp. D. VICAN – L. BOGNAR – V. PREVIŠIĆ, »Hrvatski nacionalni kurikulum«, u: V. PREVIŠIĆ (ur.), *Kurikulum: teorije – metodologija – sadržaj – struktura*, Zavod za pedagogiju/ŠK, Zagreb, 2007., str. 157–204, ovdje 168–169.

⁴⁴ *Strategija*, str. 12.

⁴⁵ Usp. D. VICAN – L. BOGNAR – V. PREVIŠIĆ, »Hrvatski nacionalni kurikulum«, str. 176.

jom.⁴⁶ Suočavanje s drugim i drukčijim postalo je našom svakodnevnicom. Naučiti živjeti društvenu, kulturnu, etničku, religijsku i drugu različitost sigurno je jedan od najvećih izazova suvremenoga odgoja. Za neko vrijeme na svijetu neće više postojati, osobito ne u Europi, područje etnički homogeno i čisto. Život u multikulturalnom, multinacionalnom i multireligijskom kontekstu naša je stvarnost. Kulturno, politički, nacionalno, religijski, pa i rasno miješane sredine – budućnost su koja je već na pragu.

*Izješće UNESCO-va Međunarodnog povjerenstva za razvoj obrazovanja za 21. stoljeće*⁴⁷ osobito snažno ističe jedan od četiri potporna učenja na kojem je potrebno temeljiti buduće obrazovanje: *učiti živjeti zajedno, učiti živjeti s drugima* (ne zanemarujući, jasno, ostala tri dobro poznata potporna: *znati, znati činiti i znati biti*). Kako bismo se uspješno suočili s izazovima sadašnjega i budućega globalizacijskog svijeta, potrebno je otkrivati i razvijati razumijevanje drugih, njihove povijesti, njihovih tradicija i duhovnih vrijednosti. Na taj je način moguće stvarati temelj za jedan novi duh koji će, svjestan rastuće međuovisnosti svih o svima, omogućiti ljudima ostvariti zajedničke projekte i suočiti se na kreativan i miroljubiv način s neizbježnim sukobima i napetostima.

Upravo je interkulturalno obrazovanje (*učiti biti zajedno*) nezaobilazan čimbenik koji omogućuje djelotvorniji rad na prevladavanju napetosti i sukoba karakterističnih za suvremeni svijet i razvijanje poštovanja za druge ljude, kulture, religije i vrijednosti. Interkulturalni odgoj i obrazovanje nezaobilazan je činitelj u procesu međusobnog upoznavanja, razumijevanja različitih kultura i uspostavljanja pozitivnih odnosa. Riječ je o odgoju koji daje pravo na različitost, pridonosi ostvarivanju jednakih mogućnosti i priprema sve učenike za zajednički život u demokratskom društvu.⁴⁸ Za ostvarivanje interkulturalnog obrazovanja, tj. radi ostvarivanja miroljubivog suživota nezaobilazan je vjerski odgoj i obrazovanje. Vjerski odgoj i obrazovanje može potaknuti učenike prihvatiti stajališta drugih etničkih ili vjerskih skupina te može pridonijeti izbjegavanju nedostatka nerazumijevanja koji izaziva mržnju i nasilje. Interkulturalnim i interreligioznim dijalogom u Europi promiče se stabilnost, povezanost, razumijevanje i međusobno poštovanje.⁴⁹

Čini se da danas u Europi postoji konsenzus s obzirom na potrebu i važnost religijske formacije i neizbježnu ulogu škole u toj formaciji. Neosporno je postojanje zakonskih pretpostavki koje ne samo da omogućuju nego i zahtijevaju prisutnost te nastave u školskom sustavu. U mnogim se dokumentima Vijeća Eu-

---

⁴⁶ Usp. N. HRVATIĆ, »Interkulturalna pedagogija: nove paradigma«, u: V. PREVIŠIĆ – N. N. ŠOLJAN – N. HRVATIĆ (ur.), *Pedagogija. Prema cjeloživotnom obrazovanju i društvu znanja*, sv. I., HPD, Zagreb, 2007., str. 41.

⁴⁷ J. DELORS, *Učenje. Blago u nama*, str. 102–104.

⁴⁸ Usp. N. HRVATIĆ, »Interkulturalna pedagogija: nove paradigme«, str. 45.

⁴⁹ Vidi: <http://www.coe-int/>.

rope ističe kako je dobro razumijevanje religija bitno radi promicanja tolerancije u Europi u kojoj je sve naglašeniji religijski i kulturni pluralizam. Ako škola priprema djecu i mlade za život, potrebno je da ona pripremi sve mlade, vjernike i nevjernike, za razumijevanje religijske problematike, osobito na antropološkoj, kulturnoj i društvenoj razini. Ostaviti mlade u religijskom neznanju i nekompetentnosti u suvremenim pluralističkim društvima može imati loših posljedica za identitet osobe, ali i za zajednički suživot.

Da bi se pojedinac mogao uspješno ponašati u susretu s drugima, treba posjedovati kognitivnu, afektivnu i ponašajnu dimenziju, tj. treba posjedovati znanje o drugome, imati vještine upravljanja interkulturalnim situacijama i izgrađene zrele stavove o drugima i sebi. Interkulturalna kompetencija predstavlja sintezu intelektualnog, moralnog, emocionalnog i ponašajnog odgoja.⁵⁰ Za neposredno provođenje interkulturalnog procesa, potrebno je da učitelj posjeduje interkulturalne kompetencije.

To znači da suvremeno strukturiran školski kurikulum treba tako artikulirati sadržaje, metode rada i postupke učitelja koji se neće odnositi samo na stjecanje znanja nego će pridonositi boljem upoznavanju sebe, drugih, otkrivanju sličnosti i razlika, sagledavanju predrasuda, suradnji, ostvarivanju zajedničkih ciljeva. Škola prestaje biti samo mjesto stjecanja interkulturalnih spoznaja; uz obrazovnu komponentu neophodna je i odgojna. Interkulturalni odgoj u školskome sustavu trebao bi se očitovati u razvoju interkulturalnih kompetencija kao što su autokritičnost, kreativnost, sposobnost analiziranja vlastitih postupaka u odnosu prema drugome i drukčijem, sposobnost analiziranja etničkih, rasnih, vjerskih i drugih čimbenika društvene nejednakosti i diskriminacije, odgovornost, poštovanje sebe i drugoga.⁵¹

Iako se interkulturalizam može negirati ili gledati sa stanovitom sumnjičavošću, ipak u suvremenom svijetu, opterećenom mnogobrojnim napetostima, sukobima, neprihvaćanjima, interkulturalni odgoj i obrazovanje nema alternativu. U Europi je zbog migracija narušen monokulturalni model društva. I sama se škola s dolaskom kulturno drukčijih učenika, osobito u nekim europskim zemljama, suočila s iznimno važnom promjenom u svojoj povijesti, koju je obilježio prelazak iz jedinstvene monokulturalne i nacionalne sredine u kulturno pluralnu sredinu.⁵² U svakom slučaju, multikulturalnost koju se danas snažno potiče i podupire

⁵⁰ »Interkulturalnom kompetencijom označavamo različite sposobnosti i karakteristike koje obilježavaju svakog pojedinca na individualnoj, osobnoj razini i one se najčešće grupiraju u tri važne dimenzije: kognitivne, afektivne i ponašajne.« Usp. E. PIRŠL, »Interkulturalna osjetljivost kao dio pedagoške kompetencije«, u: V. PREVIŠIĆ – N. N. ŠOLJAN – N. HRVATIĆ (ur.), *Pedagogija. Prema cjeloživotnom obrazovanju i društvu znanja*, str. 277 i 287.

⁵¹ Usp. *isto*, str. 286.

⁵² N. HRVATIĆ – E. PIRŠL, »Kurikulum pedagoške izobrazbe učitelja«, u: V. PREVIŠIĆ (ur.), *Kurikulum. Teorije – metodologija – sadržaj – struktura*, str. 404.

ne smije značiti gušenje vlastitoga identiteta. Ponekad se, naime, ima utisak da se naglašavanjem multikulturalnosti namjerno guši ono što je vlastito, i to ponajprije u nacionalnom, kulturnom i religijskom smislu.⁵³ Pojam interkulturalne kompetencije usko je povezan s identitetom. Samo svijest o vlastitome identitetu, o značenju vlastite kulture dopušta prepoznavanje i prihvaćanje različitosti. Potreba upoznavanja vlastitoga identiteta te poznavanja i poštivanja tuđega jasno je naznačena u *Programu katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi*.⁵⁴

3.2. Promicanje osobe, svake osobe

Cilj odgoja i obrazovanja ne može biti samo jednostrano poticanje konkurentnosti i gospodarstva već mora »omogućiti svakome od nas, bez iznimke i u potpunosti, razviti sve naše talente i ostvariti naš stvaralački potencijal, uključujući i odgovornost za vlastite živote i postignuće osobnih ciljeva«⁵⁵. Obrazovanje se ne može prepustiti tržišnim silama. Krajnji je cilj obrazovanja i kulture puni procvat ljudskog bića kao takvog, a ne kao proizvodnog sredstva. Odgojno-obrazovno djelovanje u školama trebalo bi biti usmjereno osobi, a ne toliko čovjeku-ulozi, tj. obrazovanje usmjereno karijeri. Koliko god je važno naglašavati obrazovanje usmjereno prema gospodarskom rastu, odnosno znanosti i tehnologiji, barem isto toliko važno je naglašavati obrazovanje usmjereno ljudskom, kulturnom i društvenom razvitku. Sam gospodarski razvitak jamačno neće donijeti sretniju budućnost. Autentičan odgojno-obrazovni proces usmjeren je razvijanju cjelovitosti osobe u svim njezinim dimenzijama: intelektualnoj, socijalnoj, moralnoj, duhovnoj itd. Ravnomjeran razvoj svih ljudskih dimenzija iznimno je važan kako bi se izbjegla opasnost parcijalnih odgojno-obrazovnih zahvata koji, svako malo, privilegiraju na gotovo isključiv način samo neke dimenzije.

Religiozni odgoj sastavni je dio svakog cjelovito shvaćenog odgoja. Ideologije koje su htjele promovirati čovjeka oslobađajući ga od religiozne dimenzije pridonijele su stvaranju gospodarskih i političkih totalitarizama u kojima je čo-

---

⁵³ J. Ratzinger ističe: »Ima tu neke čudne i bolesne mržnje Zapada na sebe sama. Zapad se, da, na hvaljevrijedan način pun razumijevanja, pokušava otvoriti i vrijednostima izvana, ali više ne voli sama sebe; od vlastite povijesti vidi samo ono što je vrijedno žaljenja i rušilačko, a da više nije u stanju uočiti ono što je veliko i čisto. Ako želi preživjeti, Europa treba iznova – dakako, kritički i ponizno – prihvatiti samu sebe«; J. RATZINGER, *Europa. Njezini sadašnji i budući temelji*, str. 32.

⁵⁴ HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Program katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi*, NKU HBK, Zagreb, 2003., str. 6.

⁵⁵ J. DELORS, *Učenje. Blago u nama*, str. 19. Ističe se u *Konvenciji o pravima djeteta*, članak 28: »Dijete ima pravo na odgoj i obrazovanje. Odgoj je usmjeren na razvoj osobnosti, talenata i sposobnosti, poštovanje ljudskih prava i temeljnih sloboda, odgovornoga života u slobodnom društvu u duhu mira, prijateljstva, razumijevanja, tolerancije i jednakosti, kao i razvijanje osjećaja poštovanja prirodnog okoliša.«

vjek postao ili tek djeličak materije ili anonimn građanin zemaljskoga grada. Religija nije usputna čovjekova stvarnost. Religija nije tranzicijski kulturni fenomen već trajna vrijednost svake kulture. Religiozna dimenzija nameće se kao konstanta svakoga ljudskog bića, iako ne mora biti njegovana od svijtu. Poznavati religijsku problematiku, koja se odnosi na bitna pitanja ljudske egzistencije, i s obzirom na nju zauzeti odgovoran stav, sastavni je dio istinskoga odgojnog procesa i ispravno shvaćenoga školskog programa.

Iz svega dosad rečenog možemo ustvrditi da smisao odgojno-obrazovnog djelovanja nije prvenstveno gomilanje znanja nego razvijanje stavova, vještina i sposobnosti za što je moguće smislenije i bogatije oblikovanje života. Škola treba voditi računa o potrebama svakoga pojedinca, njegovim individualnim potrebama te njegovim talentima, vrednovati pravo svakoga na različitost.⁵⁶ Važno je pritom naglasiti nezamjenjivu ulogu roditelja koji imaju pravo odlučivati o odgoju svoje djece.⁵⁷ Vjerojatno je opravdano govoriti o »društvenom deliktu« naše škole koji se sastoji u tome što se mnogi potencijali djeteta ostavljaju neiskorišteni. To je osobito vidljivo kod nadarenih učenika koji nemaju mogućnost razviti svoje potencijale u školi koja ih prisiljava na prosječnost, kao i kod učenika koji imaju stanovitih poteškoća, problema, trauma i kojima škola, zbog nedostataka kvalitetne stručne službe, ne pomaže riješiti njihov problem. H. von Hentig ističe kako je potrebno »uzeti u obzir životne probleme učenika prije nego što počnemo rješavati njihove probleme s učenjem koje oni ne bi ni morali imati«⁵⁸.

3.3. Promicanje etike odgovornosti

Naš svijet sve je nesigurniji. U utrku u naoružanju, koja uključuje i nuklearno oružje, više nije uključeno samo nekoliko država; sad su zahvaćene i različite političke skupine i terorističke organizacije. Iako inicijative za mir i solidarnost nisu nikada bile tako izražene, nesigurnost glede budućnosti sve je veća i osjeća ju je svi ljudi svijeta. Nakon 20. stoljeća, stoljeća mnogih rana, podjela i ratova, »novi smjer u kojem se kreće povijest nakon 1989., smjer određen trijumfom

⁵⁶ Dobar primjer koji govori o osjetljivosti na različitosti jest govor o učenicima s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama. Vidi: MINISTRATVO ZNANOSTI, OBRAZOVANJA I ŠPORTA, *Vodič kroz Hrvatski nacionalni obrazovni standard*, str. 14 i 29. Vidi također: MINISTARSTVO ZNANOSTI, OBRAZOVANJA I ŠPORTA RH, *Nastavni plan i program za osnovnu školu*, str. 15–16.

⁵⁷ To pravo roditelja ističu brojni hrvatski i međunarodni dokumenti. Spomenimo samo neke: *Ustav Republike Hrvatske*, čl. 63; *Zakon o osnovnom školstvu* (1990./93./94./96./01./05.), čl. 5; *Opća deklaracija o ljudskim pravima* (1948.), čl. 26; *Opća deklaracija o temeljnim pravima* (2000.), čl. 14 i dr.

⁵⁸ H. von HENTIG, *Humana škola*, str. 189.

neumoljive gospodarske logike utemeljene na zakonu najjačeg i podvrgnut diktatima bezdušnog neoliberalizma, čini nužnim potrebu za ponovnim buđenjem savjesti – moralnog preporoda – kako bi se riješilo najvažnije društveno pitanje pogoršanja nejednakosti u svijetu⁵⁹. Naše je stoljeće suočeno s velikim izazovom, izazovom ponovne izgradnje ljudskih zajednica.

Izgradnja ljudskih zajednica zadatak je i škole. Škola mora prestati biti tek sastavnicom gospodarske politike koja gnječi krhke veze ljudske solidarnosti. Obrazovanje, koje je pod diktatom gospodarske politike, nužno potiče obrazovna načela koja ohrabruju konkurenciju među učenicima, međusobnu borbu i rat; pod utjecajem snage tržišta i u školi se sve više potiču samo one sposobnosti koje se mogu najbolje unovčiti, koje se mogu najbolje prodati.⁶⁰

Nasuprot raširenoj koncepciji života koja se temelji na samodostatnosti, narcizmu, zatvorenosti, nacionalizmu i rasizmu, škola je pozvana promicati odgoj koji potiče otvaranje međusobnom prihvaćanju i uvjerenju da se čovjek ne može do kraja ostvariti ako se ne otvara drugima. Odgojno-obrazovno djelovanje škole ima zadaću graditi mostove između pojedinaca i društva. Škola svojim sadržajem, a još više načinima poučavanja treba pomoći mladima naučiti živjeti zajedno, treba stvarati mreže društvenih odnosa i raditi zajedno u društvu za zajedničko dobro. Sve ono što je plemenito: sloboda, pravednost, posao, napredak svih naroda, bratska pomoć za siromašne narode, treba biti prisutno u odgojnom planu škole. Na taj način promičemo odgovorne osobe.⁶¹

Osobito stoga valja usmjeriti pozornost prema odgoju za toliko potrebnu solidarnost. Tu solidarnost ne treba, međutim, shvatiti samo kao milosrđe i ljubav prema drugomu, prema siromašnima već kao pitanje pravde i, na kraju, pitanje svjetskoga mira. Posebnu brigu zahtijeva pitanje siromaštva i društvene nepravde (npr. živi se kao da problem Afrike gotovo i ne postoji). O tome se uglavnom ne govori. Televizija nam redovito prikazuje dramatične slike nasilja, siromaštva i nepravde i tako nas navikava na pasivnost i izaziva cinizam kojim se zaključuje kako se za silnu bijedu koja postoji na ovome svijetu ionako ne može ništa učiniti. Postoji opasnost da se čovjek navikne na tu prisutnost problema te da zauzme stav kako je nemoguće nešto učiniti u cilju izgrađivanja pravednijega društva.

---

⁵⁹ J. DELORS, *Učenje. Blago u nama*, str. 230.

⁶⁰ Usp. E. VERHACK, »Kako evangelizirati obrazovanjem u kontekstu gospodarske konkurencije?«, u: A. STOJIC (ur.), *Katolička škola pred izazovima društvenih promjena*, Salezijanska klasična gimnazija, Rijeka, 2003., str. 127. Carl Sagan ističe: »Ako se moramo natjecati, natječimo se u odstranjivanju korupcije u našim državama. Priredimo natjecanje u poštenosti. Natječimo se u iznalaženju načina kako omogućiti milijardi najsiromašnijih stanovnika svijeta da sami proizvode dovoljno hrane za svoje potrebe.«

⁶¹ Usp. KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ, *Vjerska dimenzija odgoja u katoličkoj školi*, KS, Zagreb, 1989., br. 45.

Valja odgajati naše mlade da se suprotstave tom fatalizmu ili, bolje, hladnom cinizmu.⁶²

Odgojni prijedlog odraslih pozvan je biti kreativno poticajan, afirmativan, sposoban podržati hrabre izbore kod mladih. Radi se o tome da se ohrabre oni mladi koji su, iako tiho i nenametljivo, raspoloženi izraziti i pokazati solidarnost, sudjelovanje i dijeljenje prema siromašnima, marginaliziranima, najslabijima.⁶³ Koliko god to bilo neugodno i nepopularno, valja imati hrabrosti postaviti smjela pitanja u vezi s podjelom bogatstva, uništenjem okoliša, vrijednostima ljudskog života od začeća do smrti, smislom ljudskog života, trkom za naoružanjem te nepravednim ratovima, podređenim položajem žena u mnogim zemljama svijeta, siromaštvom i bijedom velikog broja djece i odraslih, sve većom usamljenošću i otuđenošću modernoga čovjeka te opasnim posljedicama globalizacije.⁶⁴ Uloga vjeronauka u promicanju etike odgovornosti nezamjenjiva je. Bilo bi, međutim, neopravdano očekivati da su tu etiku pozvani promicati samo neki predmeti u školi. Odgovornost za ostvarenje tih ciljeva zajednička je svima.

Poučavanje ne može biti u suprotnosti s onim što se želi poučiti. Svojim uzorom nastavnici će, naime, na najbolji način omogućiti učenicima prihvaćanje i življenje tih vrijednosti. Kako bi pomogli mladima razviti se u zrele, odgovorne i moralne osobe – a samo takve mogu stvarati bolju budućnost – potrebni su pozitivni uzori ili svjedoci vrijednosti.⁶⁵ Učitelj koji želi svoje učenike odgojiti u cjelovite osobnosti i sam mora biti takav. Teško da mladi mogu prepoznati i prihvatiti važnim i vrijednim nešto što se takvim ne pokazuje u konkretnome životu odrasle osobe, roditelja, odgojitelja i učitelja, koja predstavlja konkretan model i uzor koji se, svjesno ili nesvjesno, imitira.

3.4. Promicanje domoljublja, kulturnog i nacionalnog duha

U današnjemu globalizacijskom svijetu, u kojemu je na djelu snažno miješanje različitih kultura, svjetonazora i religija ljudi trebaju postati »građanima svijeta«, a pritom ne izgubiti vlastite korijene, vlastitu kulturnu baštinu, jezik, religiju, drugim riječima, ne izgubiti vlastiti identitet. Napetost između globalnog

⁶² Usp. G. DANNEELS, »Verso il futuro: possibilità, limiti e risorse di un cammino europeo«, u: C. NANNI (ur.), *Domanda religiosa e educazione ai valori nella nuova Europa*, str. 185–196, ovdje 194–195.

⁶³ Usp. R. MION, »I giovani dinanzi ai valori e alle prospettive emergenti«, u: C. NANNI (ur.), *Domanda religiosa e educazione ai valori nella nuova Europa*, str. 68.

⁶⁴ Usp. E. VERHACK, »Kako evangelizirati obrazovanjem u kontekstu gospodarske konkurencije?«, str. 136–137.

⁶⁵ O važnosti svjedoka vrijednosti za vrijednosno usmjereni odgoj vidi u: A. HOBLAJ, »Vrijednosno usmjereni odgoj u vrijednosno usmjerenoj školi«, str. 115–119.

i lokalnog, između potrebne otvorenosti svijetu i čuvanja vlastitih korijena sve se snažnije osjeća.⁶⁶ Jedna od važnih zadaća suvremene škole jest promicanje odgoja koji pridonosi razumijevanju korijena vlastite nacionalne kulture. Suvremena škola ima zadatak promicati njegovanje, čuvanje i promicanje kulturne baštine kao dijela nacionalnoga i kulturnoga identiteta, te osvježavanje vrijednosti kulturne baštine u globalizacijskim procesima. Jedan od temeljnih razloga uvođenja vjeronauka u škole jest upravo potreba upoznavanja, čuvanja i razvijanja vlastitoga te upoznavanje i poštivanje tuđega kulturnog, nacionalnog i religioznog identiteta.⁶⁷

Ispravno shvaćen odgojno-obrazovni proces pomaže pojedincima da postanu svjesni svojih korijena kao uporišnih točaka koje im omogućuju odrediti svoje mjesto u svijetu, ali ih ujedno poučavaju poštovanju za druge kulture. Promicanje domoljublja, kulturnog i nacionalnog duha usko je povezano s promicanjem interkulturalnih kompetencija.

3.5. Razvijanje kritičnog stava

U današnjemu je društvu središte čovjeka premješteno iz dubine na površinu. A na površini se nalazi ono što možemo nazvati stilom života koji se temelji na *imati-konzumirati-pokazati se*. U današnjemu svijetu 'preobilja' prolaznih informacija i emocija očita je prevlast površnog i trenutačnog. Neposredni problemi koji su stalno u središtu zanimanja onemogućavaju postojanje zanimanja za dugoročne ciljeve.

Valja promicati odgoj koji pridonosi stvaranju kritičkoga i konstruktivnoga stava prema suvremenome društvu. Škola je pozvana razvijati sposobnosti prosuđivanja, razmišljanja, promatranja i samostalnoga djelovanja, osobito sposobnosti kritičke prosudbe različitih ponuda suvremenoga svijeta. Bez razvijenoga kritičkog duha mladi će sve više postajati žrtvama različitih modernih totalitarizama, osobito onog liberalističko-materijalističko-konzumističke matrice.

Pred kršćane izranja velika zadaća. J. Ratzinger ističe kako je zadaća kršćana odbaciti svođenje razuma na područje činjenja, na područje tehnologije i materijalnoga napretka svijeta. Današnji kršćani imaju zadaću učiniti da razum funkcionira u potpunosti, osobito što se tiče njegove sposobnosti dokučiti istinu i prepoznati dobro, što je uvjet prava i pretpostavka mira u svijetu: »Mi današnji kršćani imamo zadaću postići da naš pojam Boga ne ostaje izvan rasprave o čovjeku.«⁶⁸

---

⁶⁶ J. DELORS, *Učenje. Blago u nama*, str. 17.

⁶⁷ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Plan i program katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi*, NKU HBK – MINISTARSTVO PROSVJETE I ŠPORTA RH, Zagreb, 1998., str. 4–5; ISTI, *Program katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi*, str. 6.

⁶⁸ J. RATZINGER, *Europa. Njezini sadašnji i budući temelji*, str. 94–95.

U suprotnome, bez te »apsolutne uporišne točke čovjekovo djelovanje gubi se u nesigurnosti i neizbježno postaje prepušteno hirovitostima sila zla«⁶⁹.

3.6. Promicanje duhovne dimenzije formacije

Napredak, koji se redovito povezuje s podizanjem materijalnog blagostanja i koji uglavnom zanemaruje duhovnu dimenziju čovjekova života, podložan je kritici. U suvremenim promišljanjima o nužnim promjenama odgojno-obrazovnog sustava sve se češće ističu znanja i spoznaje povezane uz kvalitetu života i ravnotežu duhovne i materijalne kulture. Pitanje duhovnog i moralnog razvoja postaje sve važnijim pitanjem u bogatim i siromašnim društvima. U već spomenutom Delorovu izvješću ističe se kako opstanak čovječanstva ovisi o tom razvoju.⁷⁰

Suvremeni se svijet suočava s napetošću između duhovnog i materijalnog. Usmjerenost suvremenog čovjeka i društva na podizanje životnog standarda, povećanje osobnih primanja, poboljšanje kvalitete života zahtijeva novu kvalitetu obrazovanja koje »mora pomoći rađanju novog humanizma, onog koji sadrži bitnu etičku sastavnicu i pridaje priličnu važnost poznavanju i poštovanju kultura i duhovnih vrijednosti različitih civilizacija, kao silno potrebna protuteža globalizaciji koju bi se u protivnom moglo proglasiti isključivo gospodarskom i tehnološkom pojavom«⁷¹.

Ta duhovna dimenzija ne odnosi se ponajprije na specifičnu religioznu dimenziju. Riječ je o duhovnoj dimenziji koja se očituje u rastu i razvoju unutrašnjega čovjeka, čovjeka koji ne daje vrijednost samo izvanjskim stvarima, konzumističkim dobrima, tržištu već ponajprije duhovnome životu, unutrašnjemu dijalogu, razmišljanju o značenjima, sposobnosti za divljenje i slušanje, smislu, nadi.⁷² To je osobito važno imajući pred očima prevlast površnoga i trenutačnoga, 'preobilje' prolaznih informacija i emocija koje nas udaljavaju od nas samih i koje nam otežavaju imati čvrsta životna uporišta. Nedostatak tih životnih uporišta pridonosi porastu dezorijentiranosti, izgubljenosti i besmisla današnjega čovjeka. Opravdana težnja za materijalnim dobrima ne smije potisnuti razvoj duhovne dimenzije, odnosno unutrašnjeg čovjeka koji se ne pita samo za korisnost i isplativost. U postizanju tih ciljeva osobito neki predmeti imaju važnu ulogu. Osim,

⁶⁹ Isto, str. 94.

⁷⁰ Važnost duhovnog i moralnog razvoja sve se više ističe. Usp. A. MIJATOVIĆ, *Obrazovna revolucija i promjene hrvatskog školstva*, str. 27; J. DELORS, *Učenje. Blago u nama*, str. 18; D. VICAN – L. BOGNAR – V. PREVIŠIĆ, »Hrvatski nacionalni kurikulum«, str. 168–169.

⁷¹ J. DELORS, *Učenje. Blago u nama*, str. 54.

⁷² Usp. M. PELLERREY, »Valori e religione nella formazione dei giovani europei« u: C. NANNI (ur.), *Domanda religiosa e educazione ai valori nella nuova Europa*, str. 162–163.

jasno, vjeronauka, svakako valja spomenuti i bavljenje umjetnošću – glazbenom, likovnom, dramskom.⁷³

Zaključak

Mogući su različiti smjerovi razvoja suvremene škole. Unutar aktualnih promjena koje se događaju u suvremenim školskim odgojno-obrazovnim sustavima, tema odgoja postaje sve aktualnijom. Obrazovanje se danas više no ikad mora suočiti s mnogim problemima s kojima se suočava današnje društvo i svijet. Odgojno djelovanje suvremene škole ne možemo smatrati čudotvornim lijekom kojim će se riješiti ti problemi. Ono ipak ostaje jedno od najvažnijih raspoloživih sredstava za cjelovitiji i skladniji razvitak čovjeka pojedinca i društva.

Radi postizanja cjelovitijeg i skladnijeg razvitka pojedinca i ljudske zajednice potrebno je obrazovanje osmisliti na sveobuhvatniji način, napuštajući sustav obrazovanja koji stavlja naglasak na usvajanje znanja nauštrb drugih tipova učenja. Autentičan odgojno-obrazovni proces usmjeren je razvijanju cjelovitosti osobe u svim njezinim dimenzijama. Religiozni je odgoj, koji uključuje potrebu poznavanja religijske problematike, sastavni dio istinskoga odgojnog procesa i dio ispravno shvaćenoga školskog programa. Odgojna dimenzija religioznog odgoja izražava se u doprinosu toga predmeta cjelovitom razvoju osobnosti učenika. Neosporan je doprinos toga odgoja promicanju temeljnih vrijednosti kao što su ljudsko dostojanstvo, pravednost, domoljublje, solidarnost, mir i dr. Predstavlja, nadalje, važnu uporišnu točku odgoja za suživot i dijalog u suvremenom pluralnom društvu, u kojemu žive ljudi različitih religija, kultura i nacionalnosti.

---

⁷³ W. Glasser ističe da se, na žalost, učenike rijetko ili nikad ne savjetuje da se umjetnostima ozbiljno bave. S druge pak strane, »milijune učenika se savjetuje, pa i prisiljava, da uče teorijske predmete kao što su matematika i povijest. Osim što se od njih očekuje da polože završne testove, malo će učenika te predmete ozbiljno ili kvalitetno učiti. Za većinu su ljudi matematika i povijest, čak i slabo naučene, važnije od umjetnosti. To je žalosno, jer u stvarnom svijetu ima puno poslova vezanih uz umjetnost«; W. GLASSER, *Nastavnik u kvalitetnoj školi*, str. 88.

*Summary**EDUCATIONAL ACTIVITIES OF THE MODERN SCHOOL: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES FOR RELIGIOUS UPBRINGING*

This article starts with a problematic issue related to changes occurring in educational institutions in Europe, particularly in Croatia. In the past few decades the majority of European countries have developed and changed their education systems. In Croatia too, intensive work is being invested in advancing the quality of the education system and harmonising them to European standards. One of the key issues of these changes is the question of education and values. Many are warning of a general crisis in education and values upon which modern society rests and which largely reflect the education crisis with the school system.

The first part of the article stresses the fundamental role of education on personal and social life. It defines two fundamental directions of developing contemporary schools that seem to be emerging in various debates about schools in Croatia. Special attention is being given to knowledge as a value that is highlighted as one of the main resources for development in the 21st century. The significance of knowledge is undoubted however it is worth knowing that knowledge itself need not necessarily influence the value system or individual behaviour.

The second part of the article formulates some relevant problematic issues that affect the educational activities of schools. It is not possible to ignore the question of the relations between two fundamental components of the teaching process, these being upbringing and education. Contemporary thought about schools often stress the problems of upbringing as one of the most important and most difficult tasks that teachers are faced with every day. At the same time there is a significant level of ignoring the aspect of upbringing at the expense of educating. The question of upbringing is observed in the context of the crisis in educational institutions. We are faced with a special general crisis, a crisis of the process of education of socialisation in general. The mechanisms of transferring values in traditional education media lose their effect. Special emphasis is placed on the wholeness of education, particularly upbringing which promotes spiritual and moral development.

The third part deals with the problematic question of objectives of values and upbringing in contemporary schools. Starting for the latest Croatian documents some fundamental objectives of upbringing are being highlighted and debated: promoting mutual introduction, valuing and dialogue; promoting the person, each person; promoting ethics of responsibility; promoting patriotism, cultural and national spirit; developing critical attitudes; promoting a spiritual dimension to formation. When defining these objectives, challenges and opportunities are highlighted that education activities in schools offer through Religious Instructions. Religious Instructions include the need to become familiar with the issue of religion which is a constitutional part of a true process of upbringing and part of correctly comprehending school programmes. The dimension of upbringing in Religious Instructions is expressed in the contribution that subject has in complete development of the personality of the student. The contribution of that promotion of fundamental values like human dignity, justice, patriotism, solidarity, peace and so on is

undoubted. It further presents the important focal point of co-existence and dialogue in a contemporary, plural society in which people of various religions, cultures and nationalities exist side by side.

Key words: education, upbringing, society of knowledge, values, objectives of upbringing, religious upbringing.